В. М. Никончук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янука"
ORCID ID: 0000-0003-4425-4283

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.145

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

V. Nykonchuk,
PhD in Economics, Associate Professor, Private Higher Education Establishment
"Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities"

CURRENT STATE AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY IN DIFFERENT BRANCHES OF THE ECONOMY

У статті проаналізовано особливості та тенденції розвитку світового ринку інтелектуальної власності в умовах інноваційного розвитку пріоритетних галузей економіки країни. Проведено оцінку діяльності із патентними заявками у відповідності до місць походження виробів. Розкрито зміст торгової марки. Проаналізовано, як надаються патенти в різних галузях господарства та як їхня кількість змінюється в залежності від періоду часу. Обґрунтовано доцільність комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Визначено, що більша частина вітчизняних наукових продуктів і не патентується. Проте, якщо держава закріплює за собою права власності на всі інтелектуальні продукти, це створює підстави для стримування будь-якого бізнесу, що працює у сфері трансферу технологій. У цьому зв'язку запропоновано удосконалити науково-методологічний підхід до визначення права власника, закріплення прав на результати інтелектуальної праці та їх комерціалізацію.

Today, the intellectual property market, which functions as a separate sector of the world market, is extremely diversified, characterized by dynamic development and has a significant impact on macroeconomic indicators. Some of its trends and specific features allow us to analyze the conditions and patterns of economic development of individual regions and countries of the world, depending on the degree of their integration into the world market of intellectual property.

In this regard, the study of the current state, features, main trends and prospects of the world market of intellectual property is of particular importance.

Based on the above, the aim was to analyze the features and trends of the global intellectual property market in terms of innovative development of priority sectors of the economy.

A registered trademark grants its owner important exclusive rights. Among them: the exclusive right of use; effective investment; object for sale (lease); intangible asset for the authorized capital or balance sheet of the enterprise.

One of the main directions of development of the national economy in Ukraine is its agro-industrial complex. Ukraine has a strong production potential and favorable natural and climatic conditions for conducting highly profitable agricultural business. The scientific potential of agricultural scientists also gives hope for the introduction of new innovative technologies in agricultural production.

Thus, intellectual property gives the right to own a product created by human intelligence. Analysis of the commercialization of intellectual property in Ukraine shows that most domestic scientific products are not patented. Often, new research results are published in the open press or passed on free of charge to foreign colleagues, as a result of which intellectual rent settles outside Ukraine. At the same time, most of them are created in scientific institutions financed from the state budget. However, if the state retains ownership of all

intellectual products, this creates grounds for deterring any business operating in the field of technology transfer. In this regard, it is necessary to develop a scientific and methodological approach to determining the right of the owner, the consolidation of rights to the results of intellectual work and their commercialization.

Ключові слова: заявка, патент, торгова марка, географічне значення, інтелектуальна власність, галузі економіки.

Key words: application, patent, trademark, geographical significance, intellectual property, branches of economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Обмін результатами інтелектуальної діяльності, що відбувається під впливом науково-технічного прогресу та в умовах впровадження наукомісткої моделі економічного розвитку, безпосередньо пов'язаний з такою формою міжнародної торгівлі, як торгівля результатами інтелектуальної праці та правами на них. Сьогодні ринок інтелектуальної власності, що функціонує як окремий сектор світового ринку, є надзвичайно розгалуженим, характеризується динамічним розвитком і здійснює вагомий вплив на макроекономічні показники. Окремі його тенденції й специфічні особливості дозволяють аналізувати умови і закономірності економічного розвитку окремих регіонів та країн світу в залежності від ступеня їх інтеграції до світового ринку об'єктів інтелектуальної власності. У зв'язку з цим особливе значення має дослідження сучасного стану, особливостей, основних тенденцій та перспектив розвитку світового ринку об'єктів інтелектуальної власності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів інтелектуальної власності як економічної категорії здійснили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: Г. Андрушук, А. Антонюк, І. Дахно, Ч. Джонсон, В. Дмитришин, М. Дронь, О. Єлисеєв, А. Жарінова, В. Жаров, М. Іванов, Р. Іванова, А. Каніщенко, Т. Ковальчук, О. Козирєв, П. Крайнев, Ю. Кузнецов, І. Лазня, В. Макаров, А. Мельник, Г. Мікерін, А. Ніколаєнко, Г. Олександрович, О. Полуяктова, Б. Прахов, Б. Претнар, В. Рибалкін, О. Стрижак, А. Федулова, В. Хрустальова, А. Чухно, І. Шульга та інші. Особливостям функціонування світового ринку інтелектуальної власності у глобальній

економічній системі присвячено праці таких дослідників: Ю. Афанасьєва, Л. Грицина, А. Даюб, О. Колінко, Г. Кузнецова, Н. Куркіна, І. Невінчаний, В. Столярчук та інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

На основі вищевикладеного було поставлено за мету проаналізувати особливості та тенденції розвитку світового ринку інтелектуальної власності в умовах інноваційного розвитку пріоритетних галузей економіки країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтелектуальна власність визначає право володіння продуктами інтелектуальної праці, тобто всіма видами об'єктів інтелектуальної діяльності.

Відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, правовою охороною та використанням об'єктів інтелектуальної праці, регулюються відповідними законами у сфері інтелектуальної власності. У Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.) визначається, що до такої належать права на такі результати інтелектуальної праці: наукові відкриття; промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові, захист від недобросовісної конкуренції; літературні, художні та наукові твори; виконавча діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телепередачі; винаходи у сферах людської діяльності; усі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах [1].

Ще один аспект діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності — діяльність із патентними заявками у відповідності до місць походження виробів (географічних зазначень). Географічне зазначення (ГЗ) — це ім'я або знак, що використовується на продуктах, які відповідають певному географічному положенню або походженням (наприклад, місто, регіон або країна).

Використання географічного зазначення як типу індикації джерела може виступати в якості сертифікації того, що продукт має певні якості, проводиться відповідно до традиційних методів, або користується певною репутацією в силу свого географічного походження.

Найменування походження є підтипом географічного зазначення, де якість, спосіб і репутація продукту строго відповідають окресленій царині, визначеній відповідно до прав інтелектуальної власності реєстрації. Таким чином, основна функція ГЗ — вказувати на зв'язок між цією якістю, репутацією або характеристикою цього блага та територією його походження.

Рис. 1. Розподіл кількості поданих місць походження виробів по країнах світу (виключаючи ЄС)

Джерело: складено автором на основі [10].

Рис. 2. Розподіл кількості поданих місць походження виробів по країнах ЄС

Джерело: складено автором на основі [10].

Таблиця 1. Введені зазначення місць походження виробів за продуктовими категоріями

№	Категорія продукту ГЗ	Частина (%)
1	Сільськогосподарських продуктів та продуктів харчування	29,9
2	Ремесла	2,7
3	Інші	16,3
4	Послуги	0,1
5	Вина та спиртні напої	51,1

Джерело: складено автором на основі [10].

ГЗ можна захистити різними юридичними засобами (наприклад, закони про торговельні марки, міжнародні угоди, інші національні правові засоби тощо). Крім того, захист ГЗ на національному рівні часто поділяється між кількома агентствами. Агенції ВОІВ доклали великих зусиль для збору даних з усіх джерел.

На офіси країн з вищим, ніж середній, рівнем доходу припадає 43 % від загальної кількості ГЗ, що діють у 2018 році, за ними йдуть офіси країн з високим рівнем доходу (42,3%) і країни з нижчим, ніж середній, рівнем доходу (14,7%). За регіональним розподілом найбільшу кількість ГЗ мала Європа, що має процентне співвідношення 57,4 %. Слідом за нею йде Азія (28,3 %) та Латинська Америка з Карибськими островами (8,4 %).

На рисунку 1 показана загальна кількість ГЗ, що діють для кожного обраного національного/ регіонального органу влади, в той час як рисунок 2 представляє дані про ГЗ, які діють для держав-членів ЄС. У Німеччині була найбільша кількість діючих ГЗ (15 566) у 2018 році, за нею розташувалися Китай (7 247), Угорщина (6,683), Чехія (6,285), Болгарія (6,038), Італія (6,015) та Португалія (5,998). Існує кілька країн із середнім доходом із великою кількістю ГЗ у відповідних юрисдикціях; наприклад, у 2018 році у Республіці Молдова були подані 4732 ГЗ, 4499 в Боснії та Герцеговині та 4 426 GI

в Грузії. На відміну від них в Індії (330) та Бразилії (68) — в країнах з більшим, ніж середній, рівнем доходу спостерігається значно менше чинних ГЗ.

ГЗ, що стосуються вин та спиртних напоїв, складають 51,1 % від загальної кількості ГЗ у 2018 році, далі йдуть ГЗ щодо сільськогосподарських продуктів та продуктів харчування (29,9 %) (табл. 1). Ремесла становлять 2,7 % від загальної кількості ГЗ. Китай, Угорщина, Індія та В'єтнам мали по понад 100 ГЗ щодо ремесел, які знаходились у межах юрисдикцій цих країн у 2018 році. Показники, що стосуються послуг, становили 34 ГЗ в 2018 році, в основному за рахунок Сполучених Штатів Америки (17 ГЗ) та В'єтнаму (12 ГЗ).

У 1958 році було прийнято Лісабонську угоду щодо місць походження виробів за продуктовими категоріями. Лісабонська угода забезпечує охорону найменувань місць походження, тобто "Географічної назви країни, району або місцевості, що служить для позначення виробу, що виходить з даної країни, району або місцевості, і якість і особливості якого по-

яснюються виключно або головним чином географічним середовищем, включаючи природні та людські фактори".

Станом на 2018 рік Лісабонська система складається з 28 країн-членів, сім із яких є членами ЄС. Однак, у лютому 2020 року вступила в дію Женевська Конвенція, яка відкрила шлях до вступу в Лісабонську Угоду всім країнам Європи. У 2018 році було зареєстровано 1012 заяв щодо географічних походжень, що відносяться до Лісабонської системи. Це означає збільшення на 2,1 % в попередньому році, в основному, зумовлене потужним зростанням ГЗ з Італії та Ісламської Республіки Іран. Франція залишається найбільшим користувачем Системи. Частка Франції складала 50,3 % від загальної кількості 2018 року (рисунок 3), за нею розташувалися Італія (17,3%), Чехія (7,4%), Ісламська Республіка Іран (6%) та Болгарія (3,9%). На рисунку 4 можна побачити кількість поданих заяв країн-учасниць Лісабонської Угоди.

Таким чином, одним з важливих елементів інтелектуальної власності є зареєстровані торгові марки. Зареєстрована торгова марка надає її власнику важливі ексклюзивні права. Серед них: виключне право використання; ефективно вкладення коштів; об'єкт для продажу (здачі в оренду); нематеріальний актив для статутного фонду або балансу підприємства.

Проаналізуємо, як надаються патенти в різних галузях господарства та як їхня кількість змінюється в залежності від періоду часу (рис. 4).

Як ми бачимо, найбільше заявок на патенти було подано, починаючи з 2007 року, в сфері комп'ютерних технологій. Біля 229 тисяч було подано в 2017 році. Другу сходинку посідають електричні машини та апаратура енергетики (у 2017 році — біля 198 тисяч заявок). І на третьому місці — цифрові комунікації (у 2017 р. досягли відмітки майже у 145 тисяч).

Подання заявок в різних галузях виготовлення інструментів представлено на рисунку 5.

Як ми бачимо, найбільше заявок на патенти було подано, починаючи з 2007 року, в галузі вимірювань. Біля

Рис. 3. Прийняті заяви про географічне походження, що діють за країнами, 2018 рік

Джерело: складено автором на основі [10].

148 тисяч було подано в 2017 році. Другу сходинку посідають медичні технології (у 2017 році — біля 132 тисячі заявок). І на третьому місці — оптика (у 2017 р. досягли відмітки майже у 73 тисячі). Тут треба відмітити, що хоча ми мали негативну тенденцію в 2012 році, вона була подолана в 2017 році, хоча і не відбулось досягнення первісної відмітки у 78 тисяч.

Подання заявок в різних галузях хімічної індустрії представлено на рисунку 6. Як ми бачимо, найбільше заявок на патенти було подано, починаючи з 2007 року, у фармацевтиці. Причому треба відмітити, що порівняно з 2007 роком не було примітного підйому (біля 75 тисяч заявок), але до 2017 року ми бачимо велику кількість зростання — біля 106 тисяч заявок.

Другу сходинку посідає хімія основних матеріалів (у 2017 році — біля 95 тисяч заявок). І на третьому місці — хімічна інженерія (у 2017 р. досягла відмітки майже у 80 тисяч).

Наступна сфера економічної діяльності — механічна інженерія. Подання заявок у різних галузях механічної інженерії представлено на рисунку 7.

Як ми бачимо, найбільше заявок на патенти було подано, починаючи з 2007 року, на транспорті. Біля 124 тисяч було подано в 2017 році. Другу сходинку посідають інші спеціальні машини (у 2017 році — біля 117 тисяч заявок). І на

Рис. 4. Подання заявок у різних галузях електронної інженерії за 2007, 2012, 2017 роки

Джерело: складено автором на основі [4].

Рис. 5. Подання заявок у різних галузях виготовлення інструментів за 2007, 2012, 2017 роки

Джерело: складено автором на основі [4].

Рис. 6. Подання заявок у різних галузях хімічної індустрії за 2007, 2012, 2017 роки

Джерело: складено автором на основі [4].

третьому місці з великим відставанням машинні знаряддя (у 2017 р. досягли відмітки майже у 90 тисяч).

Активність щодо подачі заявок в інших галузях представлена на рисунку 8.

Як ми бачимо, найбільше заявок на патенти було подано, починаючи з 2007 року, в цивільній інженерії, але набагато менше, ніж у галузях, що розглянуті попередньо. Біля 105 тисяч було подано в 2017 році. Другу сходинку посідають меблі та ігри (у 2017 році — біля 77 тисяч заявок).

Одним з головних напрямів розвитку національної економіки в Україні є її агропромисловий комплекс. Україна має потужний виробничий потенціал та сприятливі природно-кліматичні умови для ведення високорентабельного аграрного бізнесу. Науковий потенціал вчених-аграріїв також дозволяє сподіватися на впровадження нових інноваційних технологій в сільськогосподарське виробництво. Натепер час КНР залишається офісом з найбільшим числом поданих заявок на патен-

тування нових сортів рослин у 2018 році, маючи 5 760 заявок. Зараз на офіс Китаю припадає понад чверті заявок на сорти рослин, представлених у всьому світі. СРВО отримала 3554 заявок, що становить 17,6% всієї їх кількості. За СРВО слідує національний офіс Сполучених Штатів Америки (США) (1609), Україна (1575) та Японія (880). Подача заявок на патентування нових сортів рослин резидентами сприяла зростанню в Китаї та США, тоді як зростання кількості подань нерезидентів призвело до зростання в Україні. Зниження кількості подач заявок в офісі Японії було результатом різкого падіння кількості заявок нерезидентами.

Сукупна частка заявок, що надійшли в п'ять найкращих офісів у всьому світі, зросла з 63,7% у 2017 році до 66,2% у 2018 році. Основна складова такого зростання — значне збільшення подач в Китаї та Україні. Сім з 10 найкращих офісів отримали більше заявок від резидентів, ніж від нерезидентів. Частка резидентів Китаю (90,7%) була найвищою серед цих відомств. На противагу цьому Австралія, Канада та Україна отримали більше половини їх заявок від заявників-нерезидентів.

ВИСНОВКИ

Отже, інтелектуальна власність надає право володіння продуктом, що створений інтелектом людини. Аналіз комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні показує, що більша частина вітчизняних наукових продуктів не патентується. Часто одержані нові результати наукових досліджень публікуються у відкритій пресі або безоплатно передаються зарубіжним колегам, внаслідок чого інтелектуальна рента осідає за межами України. При цьому більшість із них створюється в наукових установах, що фінансуються з державного бюджету. Проте, якщо держава закріплює за собою права власності на всі інтелектуальні продукти, це створює підстави для стримування будь-якого бізнесу, що працює у сфері трансферу технологій. У цьому зв'язку необхідна є розробка науково-методологічного підходу до визначення

право власника, закріплення прав на результати інтелектуальної праці та їх комерціалізацію.

Література:

1. Про рекомендації парламентських слухань "Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування". 2007-07-11. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1243-16>

2. AriasGranada, Yurani; Felipe Mejia, Juan. (2020). Does innovation generate or destroy employment? An application for manufacturing and service firms. Cuadernos de economia-spain, 42, 191—212, doi: 10.32826/cude.v42i122.164

3. Glod, Wojciech (2018). Transformational leadership style in the relationship between innovation and efficiency of healthcare units in Poland. Oeconomia copernicana, 9 (4), 731—753. doi: 10.24136/oc.2018.036

4. Global networks of innovation hotspots. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_944_2019-chapter2.pdf (Дата звернення 10.10.2019).

5. Дергалюк Б.В. Роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 5—6.

6. Trademarks. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019-chapter2.pdf (Дата звернення 10.10.2019).

7. Регистрация торговых марок в Украине и в мире. URL: <https://patent.grades.ua/chto-daet-registraciya-torgovoj-marki> (Дата звернення 10.10.2019).

8. ДУМКА: За продуктивністю АПК України відстає від розвинених країн. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/dumka-za-produktivnistu-apk-ukraini-vidstae-vid-rozvinenih-krajin> (Дата звернення 10.10.2019).

9. Plant varieties. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019-chapter4.pdf (Дата звернення 10.10.2019).

10. Geographical indications. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019-chapter5.pdf (Дата звернення 10.10.2019).

References:

1. On the Recommendations of Parliamentary Hearings (2007), "Protection of intellectual property rights in Ukraine: problems of legislative support and law enforcement", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1243-16> (Accessed 01 June 2020).

2. Yurani, A. G. and Juan, F. M. (2020), "Does innovation generate or destroy employment? An application for manufacturing and service firms", Cuadernos de economia-spain, vol. 42, pp. 191—212, doi:10.32826/cude.v42i122.164.

3. Wojciech, G. (2018), "Transformational leadership style in the relationship between innovation and efficiency of healthcare units in Poland", Oeconomia copernicana, vol. 9 (4), pp. 731—753, doi:10.24136/oc.2018.036.

4. World Intellectual Property Organization (2019), "Global networks of innovation hotspots", available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_944_2019-chapter2.pdf (Accessed 10 May 2020).

5. Dergalyuk, B.V. (2020), "The role of intellectual capital for the structural modernization of the regional economy", Investments: practice and experience, vol. 5—6, pp. 17—20.

6. World Intellectual Property Organization (2019), "Trademarks", available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019-chapter2.pdf (Accessed 10 11 May 2020).

7. Grades Patent (2019), "Registration of trademarks in Ukraine and in the world", available at: <https://patent.grades.ua/chto-daet-registraciya-torgovoj-marki> (Accessed 10 11 May 2020).

8. agravery.com (2019), "OPINION: In terms of productivity, Ukraine's agro-industrial complex lags behind developed countries", available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/dumka-za-produktivnistu-apk-ukraini-vidstae-vid-rozvinenih-krajin> (Accessed 10—11 May 2020).

9. World Intellectual Property Organization (2019), "Plant varieties", available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019-chapter4.pdf (Accessed 10 11 May 2020).

10. World Intellectual Property Organization (2019), "Geographical indications", available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019-chapter5.pdf (Accessed 10 11 May 2020).

Стаття надійшла до редакції 02.06.2020 р.

Рис. 7. Подання заявок у різних галузях механічної інженерії за 2007, 2012, 2017 роки

Джерело: складено автором на основі [4].

Рис. 8. Подання заявок у інших галузях за 2007, 2012, 2017 роки

Джерело: складено автором на основі [4].